

Biblioteket som mødested

Sociologisk legitimitet og inspiration fra byplanlægningen

Af Casper Hvenegaard Rasmussen, Henrik Jochumsen
og Dorte Skot-Hansen

Abstract

Gennem de seneste 10 år er folkebibliotekerne i stigende grad blevet italesat som offentlige mødesteder med det resultat, at det i dag er svært at finde en lokal biblioteksplan eller et debatudspil om fremtidens bibliotek, hvor mødestedsfunktionen ikke er nævnt. Formålet med denne artikel er indledningsvist at beskrive og analysere den øgede italesættelse af biblioteket som mødested. På den baggrund konkluderes det, at der findes flere sociologisk funderede legitimeringer af bibliotekets mødestedsfunktion. Der er altså tale om en relativ klar forestilling om, hvorfor biblioteket skal fungere som et mødested. Derimod er der ikke mange bud på, hvordan biblioteket i praksis kan understøtte ophold og møder i det fysiske biblioteksrum. Afsættet for den efterfølgende diskussion af principper for indretning af biblioteksrummet er de dele af byplanlægningen, som i over 40 år har været optaget af, hvordan der kan skabes levende og mangfoldige rum mellem husene. Da visionen for biblioteksrummet som mødested er den samme, kan bibliotekerne lade sig inspirere af byplanlægningen.

*Casper Hvenegaard Rasmussen er lektor ved Det Informationsvidenskabelige Akademi (chr@iva.dk)
Henrik Jochumsen er lektor ved Det Informationsvidenskabelige Akademi (hjo@iva.dk)
Dorte Skot-Hansen er leder af Center for Kulturpolitiske Studier ved Det Informationsvidenskabelige Akademi (dsh@iva.dk)*

Indledning

Historien om folkebibliotekets aktuelle situation kan fortælles på mange måder. På den ene side kan man vælge at lægge vægt på lukningen af filialer, de vigende budgetter og udlånstal. Disse fakta oplysninger kan på en overbevisende måde kombineres med påstanden om, at den tiltagende digitalisering på sigt vil gøre det fysiske bibliotek overflødigt. Men på den anden side kan der også fortælles en anden og mere positiv historie om bibliotekernes fremtid. Her kan man vælge at lægge vægt på det boom i nyt biblioteksbyggeri, vi har været vidne til gennem det seneste årti. Bibliotekspersonalets engagement i udviklingen af nye formidlingsformer og funktioner. Eller det faktum, at bibliotekernes besøgstal har været stabile trods nedskæringer og bibliotekslukninger.

Hvilken historie man vælger at fortælle om bibliotekernes aktuelle situation, hænger i vid udstrækning sammen med ens forståelse af, hvad et bibliotek er. Tilslutter man sig en klassisk definition af begrebet bibliotek – dvs. et hus med en bog/medie-samling, kan man argumentere for, at behovet for fysiske biblioteker mindskes i takt med at fysiske medieformater erstattes med digitale. Men man kan også vælge at se biblioteket, hvad enten det er fysisk eller digitalt, som andet og mere end en samling, hvilket er udgangspunktet for denne artikel. I kort form er rationalet her, at bibliotekerne er udfordret på mange fronter, som den pessimistiske version af bibliotekernes situation fremhæver. Men samtidig er disse udfordringer en mulighed for at udvikle biblioteker-

nes tilbud. Konkret kan det f.eks. ske i form af en mere aktiv formidling af bibliotekets samlinger, ved at understøtte andre læringsaktiviteter end læsning og ved at give brugerne flere muligheder for ikke kun at være lånere, men også deltagere i forskellige sammenhænge. Her kan bibliotekerne selv afvikle flere arrangementer, skabe rum for brugernes egne events eller udbygge muligheden for at befolkningen kan være aktivt skabende i en bibliotekssammenhæng.

Og sidst, men ikke mindst, kan bibliotekerne arbejde videre på at blive steder, hvor folk endnu højere grad opholder sig og mødes. Fra de løbende kulturvaneundersøgelser ved vi, at bibliotekerne både er den offentlige kulturinstitution, der bruges af flest mennesker, og som samtidig har den mest varierede brugerskare (Bak m.fl. 2012). Derudover viser trafiktællinger fra Danmark og Norge samstemmende, at over halvdelen af de besøgende på biblioteket ikke låner noget (Kommunernes Landsforening 2004 og ABM-udvikling 2008). Der er med andre ord tale om, at bibliotekerne er velbesøgte, bruges til andre formål end at låne materialer og tiltrækker folk med forskellige sociale og kulturelle baggrunde. Derfor mener vi, at bibliotekets mødestedsfunktion har et oplagt udviklingspotentiale, som vi vil se nærmere på i denne artikel.

Indledningsvis vil vi kort beskrive den udbredte interesse, der er for mødestedsfunktionen i biblioteksfeltet. Herefter vil vi vende os mod de samfundsanalyser, der kan indgå i biblioteksaktørens legitimering af, hvorfor biblioteket skal udvikles til mødesteder. Overordnet er der tale om samfundsforskere, der har registeret og analyseret en tiltagende opløsning af kollektive praksisformer i det moderne samfund. Et fællestræk ved disse samtidsdiagnoser er, at de på hver deres måde begrundet behovet for offentlige steder, hvor mennesker med forskellige baggrunde kan opholde sig og mødes. Herefter vil artiklen indkredse, hvordan forskning i og udvikling af byrum kan inspirere til udviklingen af biblioteket som et levende og mangfoldigt mødested. Byrum er kort fortalt alle de rum i byen, der er mellem husene. Forandringen af byrummene har op gennem det 20. århundrede været en af hovedforklaringerne på de offentlige mødesteders langsomme forsvinden, og derfor har flere og flere byplanlæggere gennem de seneste 40 år arbejdet på at skabe levende og mangfoldige byrum. Og det er præcis det samme mål, biblioteksfolk har, når de taler om biblioteket som

mødested. Her er biblioteket ikke kun et hus med en samling, men et af flere offentligt tilgængelige rum i byen, hvor folk opholder sig.

I denne artikel har vi valgt to bidrag fra byplanlægningen, der forsøges overført til en bibliotekssammenhæng. Det første bidrag er den danske arkitekt og byplanlægger Jan Gehls arbejde med at designe levende byrum (2003 og 2010). Her har vi særligt ladet os inspirere af Gehls erfaringer med, at skabe byrum, som folk frivilligt vælger at opholde sig i. Det andet bidrag er bogen *In Search of New Public Domains* (2001), der er skrevet af to hollændere, politologen Marten Haajer og byplanlæggeren Arnold Reijndorph. Det er oplagt at bruge dette bidrag i forlængelse af Gehls arbejde, da et af hovedmålene med de to hollænderes bog er at diskutere, hvordan der kan skabes byrum, hvor mennesker med forskellige baggrunde opholder sig. De to hollændere vil med andre ord ikke kun skabe et levende, men også et socialt og kulturelt mangfoldigt, byrum. Et fælles kendetegn ved de udvalgte bidrag fra byplanlægningen er, at de begge primært fokuserer på, hvordan forskellige design af byrum determinerer menneskers ageren i byrummet. Dette er selvfølgelig ikke ensbetydende med, at by- og biblioteksrum kan designes en gang for alle. Forskningen i såvel biblioteker som byrum viser også, at mennesker former rummet. For bibliotekernes vedkommende er Lenart Bjørneborns forskning i serendipitet (2008) og brugspotentialer (2011) et godt eksempel på dette, mens den tiltagende interesse for gangraffiti, guerrilla gardening og performative byrum er tilsvarende eksempler fra forskningen i byrum (Samson 2010 og Fabian 2012). Derfor skal hverken Gehls eller Haajer og Reijndorphs bidrag ses som ”universalløsninger” i bibliotekernes arbejde med at udvikle mødestedsfunktionen. Et levende og mangfoldigt biblioteksrum kan ikke planlægges, men det valgte perspektiv fra byplanlægningen kan være et af flere bidrag til udviklingen af fremtidens bibliotek.

Mødestedet – en global trend

Man behøver ikke at være professionel informationsøger for at få verificeret, at bibliotekerne i stigende grad bliver set som lokale mødesteder. En hurtig søgning på nettet giver tusindvis af hits, hvor ordet ”mødested” indgår i beskrivelser af danske biblioteker. I Helsingør er det nye hovedbibliotek placeret i Kulturværftet, der beskriver sig selv som et ”møde-

sted for det lokale og det globale". Det nye bibliotek i Københavns på én gang nedslidte og trendy Nordvestkvarter er ligeledes blevet bygget sammen med andre kulturelle tilbud, der tilsammen skal fungere som "hele bydelens mødested". Men biblioteket behøver hverken at være nybygget eller del af en hybrid kulturinstitution for at blive betegnet som et mødested. På Facebook beskriver Nørresundby Bibliotek sig selv som "byens bedste mødested", mens Hobro Bibliotek mere beskedent italesætter sig som "et mødested for alle der interesserer sig for bøger, billeder og alt muligt andet". Funktionen som mødested bliver også brugt om mindre biblioteker på landet som f.eks. i Boeslunde og på Læsø.

Vender man blikket mod udlandet er tendensen den samme. I Norge og Sverige bliver flere og flere biblioteker også beskrevet som mødesteder, en tendens der kan aflæses i, at der i begge lande er publiceret rapporter om emnet (Ljødal 2005 og Jansson 2009). Men også i det øvrige Europa bliver der arbejdet med, at få folk til at opholde sig i og mødes på biblioteket. De engelske Idea Stores i Londons Eastend og det nye hovedbibliotek i Amsterdam er højt profilerede eksempler på dette (Hvenegaard Rasmussen m.fl. 2011). Men tendensen er også tydelig på andre kontinenter som i Nordamerika, Australien og Asien. Der er således tale om en global tendens, hvor de lokale tiltag næsten altid henviser til den samme inspirationskilde: Den amerikanske sociolog Ray Oldenburgs bog fra 1989: *The Great Good Place – Cafés, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Saloons and other Hangouts at the Heart of a Community*.

Bogen er én lang hyldest til de mødesteder i det offentlige rum, som Oldenburg mener, har været på retur i efterkrigstidens USA. Oldenburg benævner disse lokaliteter som 3. steder til forskel fra hjemmet og arbejdet, det han beskriver som henholdsvis 1. og 2. steder. Som bogens undertitel antyder, handler den ikke specielt om biblioteker. Faktisk mener Oldenburg ikke selv, at biblioteker kan betegnes som 3. steder, da de i hans optik ofte er for store, prangende og formålsrettede (s. 203). Men dette har ikke afholdt aktører i biblioteksfeltet fra at bruge begrebet 3. sted. Tværtimod har bibliotekernes brug af Oldenburgs begreb været så massiv, at forskere uden særlig tilknytning til feltet ser begrebet som udviklet i en specifik bibliotekskontekst (Drotner og Jessen 2008: 31).

Behovet for mødesteder

I lighed med andre samfundsforskere har Oldenburg flere forklaringer på, hvorfor antallet af 3. steder er for nedadgående. En type af disse forklaringer knytter sig til det, som den engelske sociolog Anthony Giddens (1994, 22-26) har beskrevet som adskillelsen af tid og rum. Vi er ifølge Giddens ikke i samme grad som tidligere bundet til det fysiske sted og den kronologiske tid, men vi kan i højere grad kommunikere, arbejde og blive underholdt uanset, hvor vi opholder os og hvad klokken er. Samtidig har de forbedrede muligheder for transport øget vores muligheder for at indgå i specialiserede og selvvalgte fællesskaber. I praksis er det hermed mere oplagt at blive hjemme eller opsøge ligesindede. Uanset hvad man vælger, sker det på bekostning af lokale 3. steder.

En anden type af forklaringer på 3. stedernes forsvinden relaterer sig til de ændringer af byernes fysiske udformning, der har fundet sted de seneste 100 år, hvor byerne er blevet mere opdelt i forskellige funktioner. Oldenburg taler i denne sammenhæng om, at det moderne menneske sover et sted, arbejder et andet sted og handler et tredje sted (s. 5). Hvor disse funktioner tidligere var mere blandet mellem hinanden, har de fleste byer i dag særlige boligområder, industrikvarterer og store indkøbscentre i byens periferi. For forstadens beboere betyder dette, at en vending som "henne om hjørnet" mister betydning, da sådanne steder i reglen ligger længere væk. Og skulle der endelig være et 3. sted i forstaden, vil sandsynligheden for at møde fremmede, her forstået som folk der adskiller sig fra en selv, være lille, i takt med at byens boligområder er blevet mere socialt homogene (Sennett 2000).

Et fællestræk ved de to typer af forklaringer er, at de begge relaterer sig til en øget individualisering. En tendens, der bekymrer Oldenburg og flere andre samfundsforskere. Men der er forskel på, hvorfor den tiltagende individualisering og de færre fælles mødesteder er et problem. For den polsk fødte sociolog Zygmunt Bauman er hovedproblemet den eksklusion, som de ressourcetsvage dele af befolkningen oplever, når de bedrestillede klasser forskanser sig i sikrede boligområder. Eller når det offentlige byliv erstattes af kommercielle indkøbscentre, hvor alt er tilpasset konsumtion, og private vagtværn håndhæver stedets særlige regler (2006, 120-143). Set i bibliot-

eksperspektiv er Bauman's synspunkt et forsvar for biblioteket som varmestue eller værested: De socialt marginaliseredes ret til at opholde sig i det offentlige rum.

For den amerikanske sociolog Richard Sennett er manglen på fælles steder for ophold og møder ikke kun et problem for de socialt udsatte, men for os alle sammen. I Sennetts tidlige hovedværk *The Fall of Public Man* (1977) viser han, hvordan byrummets aftagende liv og individualiseringen går hånd i hånd. Ifølge Sennett er resultatet, at det enkelte menneske enten overlades til ensomheden eller til en klaustrofobisk intimitet, hvor følelser og et konstant krav om nærhed let kan dræbe samværet. Sennetts bog er et forsvar for omgangsformernes geninstallering, der ifølge ham bedst kan genlæres i det offentlige rum, hvad enten det er på gaden, cafeen eller i kulturinstitutionerne. For Sennett er fælles omgangsformer ikke en rigid brynje, der skal skjule subjektet, det er tværtimod en forudsætning for, at mennesker kan nyde hinandens samvær, samtidig med at de bliver beskyttet mod andres personlige tilbøjeligheder. Oldenburg er tydeligvis inspireret af dette i sin indkredsning af kvalitetene ved 3. steder (s. 22). Det løber som en rød tråd gennem hans bog, at mennesket er et socialt væsen, men at det samtidig ikke vil have andre "helt op i håret", som han udtrykker det. Derudover er det et fællestræk for Oldenburg og Sennett, at deres hyldest til offentlige steder for ophold og møder, grundlæggende er et forsvar for det gode liv: Muligheden for socialt mangfoldige offentlige rum, der hverken overlader den enkelte til ensomheden eller til en omklamrende intimitet.

En tredje amerikansk sociolog, Robert Putnam (2000), begræder også det offentlige livs decimering. Men for ham er det ikke kun et problem for de socialt udsatte eller det enkelte individ, men for samfundet som helhed. Putnam er særligt kendt for sit arbejde med begrebet social kapital, der afspejler de sociale bånd mellem mennesker, og som ifølge Putnam er en ressource eller kapitalform på linje med penge, kompetencer og produktionsfaciliteter. Et samfund kan være rigt på disse former for kapital, men den sociale kapital er en katalysator for, at samfundet er velfungerende og får fuldt udbytte af dets øvrige ressource, da den sociale kapital skaber solidaritet og tillid mellem borgerne. Budskabet fra Putnam er derfor, at lokalsamfundet må understøtte borgernes muligheder for at interagere med hinan-

den, da såvel den enkelte som samfundet i reglen vil drage nytte af dette. I bogen *Better Together - Restoring the American Community* (2003) giver Putnam eksempler på tiltag, der er med til at opbygge social kapital i amerikanske lokalsamfund. Heriblandt nævner han en biblioteksfilial i Chicago, der bevidst er placeret i skellet mellem et velhavende kvarter beboet af primært hvide og et mere etnisk blandet og socialt belastet område med det formål at styrke områdets sociale kapital. Set ud fra Putnams optik kan biblioteket være et af flere instrumenter til at udbygge lokalsamfundets sociale infrastruktur.

Biblioteket som levende byrum

Som det er fremgået, kan man finde flere forskellige former for legitimering af biblioteket som være- og mødested i samfundsvidenskaberne. Og vender man blikket mod biblioteksforskningen er samfundsvidenskaben også blevet benyttet, når der skal argumenteres for bibliotekets sociale potentialer (Skot-Hansen, 2001 og Audunson, 2005). Men der er ikke meget hjælp at hente i hverken samfundsvidenskaben eller biblioteksforskningen, hvis man vil styrke bibliotekets potentialer som rum for ophold og møder. Det er der til gengæld i byplanlægningen, hvor der siden 1960'erne har været en stot stigende interesse for at skabe levende og mangfoldige byrum. Historisk har funktionsopdelingen af den moderne by været baggrunden for interessen i et mere levende byliv. Byer er op gennem det 20. århundrede blevet opdelt i boligområder, industri kvarterer og indkøbscentre i byernes periferi med det resultat, at mange byrum er blevet drænet for liv. Denne udvikling har været tydeligst i USA, hvor bymidten i mange større byer står spøgelsesagtigt tomme, men vi kender også til denne tendens i Danmark – tænk f.eks. på begrebet "sovebyer".

Udfordringen for mange byplanlæggere har derfor været at genskabe livet i byrummet. Et af de tidligste og mest markante forsvar for den levende by er den amerikanske journalist Jane Jacobs bog fra 1961 *The Death and Life of Great American Cities – The Failure of Town Planning*. Den er et stridslystent angreb på planlæggernes forkærlighed for store gennemfartsveje i byerne, monotone boligområder og enorme indkøbscentre i byens udkant, der genererer endnu flere veje og biler. Jacobs bog har været en væsentlig inspirationskilde for mange senere byplanlæggere. Et eksempel på dette er bevægelsen *New*

Urbanism, der ifølge egen selvforståelse har en neo-traditionel forestilling om, hvad der kendetegner den gode by: Et klart defineret centrum, gode betingelser for gående og cyklister, blandet bebyggelse og sidst, men ikke mindst, en sammenblanding af de funktioner, som det moderne fremskridts byplanlæggere havde forsøgt at skille ad. Forbilledet for et sådant byrum er den europæiske middelalderby, hvor folk ikke kun passerer igennem, men frivilligt vælger at opholde sig.

Forskellen mellem den skarpe funktionsopdeling og det multifunktionelle kan man også genfinde i bibliotekerne. Her knytter det stringent opdelte biblioteksrum sig særligt til den sene mellemkrigstids biblioteker. Ifølge den danske biblioteksforsker Nan Dahlkild (2011, 149-151) er de nybyggede biblioteker i perioden kendetegnet ved en symmetrisk grundplan formet som en sommerfugl, hvor kroppen typisk bestod af skranke og udlån, mens de to vinger blev udgjort af henholdsvis en læsesal og en børneafdeling. Her havde hvert rum typisk sin egen funktion: Bøger blev fundet i udlånssalen, aviser læst i avislæsesalen, mens anden læsning blev henvist til læsesalen, hvor læsepladserne i reglen var placeret på snorlige rækker. Mellemligstidens biblioteker havde hermed i grove træk det samme grunddesign som den moderne funktionsopdelte by, da tidens biblioteksfolk i lighed byplanlæggerne var stærkt optaget af rationalitet. Målet var på ingen måde at skabe levende og mangfoldige rum, hvor brugerne opholdt sig i længere tid uden et specifikt ærinde. Biblioteksbygningen skulle derimod understøtte udlån og læsning så effektivt som muligt i oplysningens tjeneste.

I dag har mange biblioteker oplødt den funktionsopdeling, der kendetegnede mellemkrigstidens biblioteker. Et godt eksempel på dette er det nye bibliotek i Hjørring fra 2008, der har til huse i et stort lokale i byens indkøbscenter. Målet med det nye bibliotek har været at give et bud på det 21. århundredes oplevelses- og værestedsbibliotek, eller som de selv formulerer det i Hjørring: Et sted hvor hele familien kan opholde sig en lørdag formiddag (Søndergaard, 2008, s. 73). Kigger man på grundplanen for Hjørring Bibliotek, har den mange lighedstræk med et kort over den europæiske middelalderby, som de neotraditionelle byplanlæggere har som forbillede. Og det er ingen tilfældighed, da man i Hjørring har været inspireret af den danske arkitekt og byplanlægger Jan Gehl (2003 og 2010). Ifølge Gehl er alle

byrum kendetegnet ved et vist liv, der bliver genereret af folks formålsbestemte bevægelser gennem byen, men det er kun attraktive byrum, folk frivilligt vælger at gøre ophold i. Oversat til biblioteksforhold betyder denne grundlæggende antagelse, at folk kommer på biblioteket, hvis de har et formål – f.eks. at låne materialer, men at det kræver et attraktivt biblioteksrum, hvis et større antal mennesker skal vælge at gøre ophold.

Men hvad skal der til for at styrke potentialerne for frivillige ophold i byrummet? Ifølge Gehl skal man tænke i den menneskelige skala og i rum, der indbyder til, at man går på opdagelse. To distinkte kendetegn ved middelalderbyen, der i reglen har snævre snørklede gader, som står i direkte modsætningsforhold til det monumentale og vinkelrette. Et eksempel på det sidstnævnte er Karl Marx Allé i det tidligere Østberlin, der dels blevet brugt til militærparader, dels skulle overbevise om arbejder- og bondestatens fortræffeligheder. Den snorlige og meget brede Karl Marx Alle, omkranset af den pompøse Stalinarkitektur, vil sandsynligvis gøre indtryk på mange første-gangsbesøgende, men det er ikke et sted, man vender tilbage til for hyggen og den gode stemning. Manglen på butikker og caféer, de endeløse ensartede facader og den store skala gør det hurtigt kedeligt at opholde sig her. I en bibliotekskontekst kan Karl Marx Allé sammenlignes med den lange og lige gangbane mellem tætpakkede reoler, en indretning der hverken understøtte lysten til at gå på opdagelse eller til at opholde sig i rummet.

Én af ideerne med det røde bånd, der bugter sig gennem Hjørring Bibliotek, er at understøtte lysten til at gå på opdagelse og opholde sig i rummet, da det giver biblioteksrummet et grunddesign, der minder om middelalderbyen. Men båndet har flere funktioner: Det er en del af rummets dekoration, der samtidig bruges til at formidle bibliotekets materialer i temamæssigt. Herved er det røde bånd med til at opløse den funktionsopdeling, som ellers kendetegner den traditionelle opstilling af materialer i biblioteket. Men det røde bånd er også et opgør med det vinkelrette bibliotek, da dets semiorganiske former understøtter de krogede gangbaner mellem reolerne. Og ligesom middelalderbyen har Hjørring Bibliotek flere små torve i form af mindre ovale ”scener”, der er markeret med ovenlys og anderledes gulvbelægning. Her er der udover arbejds- og læsepladser tillige udstillinger og mulighed for forskellige aktiviteter.

ter. I lighed med det røde bånd er scenerne med til at opbløde bibliotekets funktionsopdeling. Et lignende kendetegn ved biblioteket er, at reolerne i Hjørring ikke bruges som grænsedragere, som det traditionelt har været tilfældet i etrumsbiblioteker, men som grænsedbrydere mellem de forskellige funktioner – f.eks. mellem børne- og voksenafdelingen. Til forskel fra mellemkrigstidens funktionsopdelte rum kan Hjørring måske bedst beskrives som et ”flydende bibliotek”. Og samtidig kunne man tilføje, at det er et neotraditionelt bibliotek. Hjørring Bibliotek er ikke revolutionerende i den forstand, at materialer og reoler er blevet forvist til fordel for en bred vifte af nye aktiviteter i rummet. Tværtimod. Det nye er derimod designet af biblioteksrummet, der er inspireret af New Urbanisms’ forkærlighed for middelalderbyen.

Udover spørgsmålene om skalaforhold, de rette vinkler og sammenblandingen af funktioner er Gehl også optaget af, at gode muligheder for at sidde og noget at kigge på er forudsætninger for et levende byrum. Også disse forhold er medtænkt i indretningen af biblioteksrummet i Hjørring. De mange og varierede siddepladser spredt ud over hele biblioteket sikrer, at den besøgende kan bruge rummet til mange formål som læsning, arbejde, møder eller socialt samvær. Samtidig er der lagt vægt på, at opholdet i biblioteket skal være en stimulerende oplevelse. Det kan være de løbende tematiske udstillinger på det røde bånd, de mange overraskelser rummet tilbyder, eller de forskelligartede aktiviteter, som de besøgende selv kan benytte eller bare kigge på, at andre bruger. Gehl fremhæver, at et byrums helt store attraktion er andre mennesker. Levende byrum har det med at tiltrække endnu flere mennesker, og i Hjørring har de bevist, at det samme gør sig gældende for biblioteksrummet: Når biblioteket fungerer som et levende byrum, kan det samtidig få et højt besøgstal.

Biblioteket som public domain

Ét markant kendetegn ved de seneste mange års byudvikling er de enkelte byområders sociale ensretning. En udvikling, der for alvor tager fart med forstædernes udbredelse i efterkrigstiden. Tænk for eksempel på forstæderne nord og syd for København, hvor forskellen i huspriser og antallet af almene boliger skaber en radikaliseret social geografi. Vi står derfor i en situation, hvor byrummet bliver drænet for liv mange steder, samtidig med at de mennesker, der opholder sig i de enkelte byrum, er blevet

mere socialt og kulturelt ens. Det er blandt andet denne udvikling, der skaber bekymring hos de samfundsforskere, vi tidligere har henvist til. Men vi har også beskrevet, hvordan flere og flere byplanlæggere har forsøgt at genskabe de levende byrum. I denne sammenhæng er problemet dog, at mange af disse revitaliserede byrum bliver en slags livsstilsdomæner, som er befolket af mennesker, der har sammenfaldende sociale baggrunde og kulturelle præferencer (Marling, 2010).

Denne udvikling kan nuanceres af Putnams arbejde med begrebet social kapital, der kort fortalt er de sociale relationer mellem mennesker (2000, s. 18-28). Relationer der i reglen dels giver den enkelte mere livskvalitet, og dels understøtter samfundets sammenhængskraft og effektivitet. Putnam skelner mellem to former for social kapital. Den første type af social kapital er ”bonding”, der udvikles, når folk er sammen med andre, der ligner dem selv. Det kan være i kirken, sportsklubben eller faglige sammenlutninger, men denne form for social kapital kan også udvikles i byens forskellige livsstilsdomæner eller bibliotekets mere specialiserede læseklubber. Den anden type af social kapital er ”bridging”, de sociale relationer der udvikles når folk med forskellig sociale og kulturelle baggrunde opholder sig og mødes i det samme rum. I en urban kontekst er det klassiske torv et eksempel på dette, ligesom Oldenburgs tredjesteder er kendetegnet ved en mangfoldighed af forskellige mennesker. Det er samtidig et distinkt kendetegn ved folkebiblioteket, at det tiltrækker folk fra alle dele af samfundet (Jochumsen og Hvenegard Rasmussen, 2000 og Audunson, 2005). Dette er ikke kun påpeget i biblioteksforskningen, da Putnam, som tidligere nævnt, også fremhæver biblioteket som et sted, hvor social kapital af begge typer udvikles (2003, s. 34-54). Også de to hollændere, politologen Maarten Hajer og byplanlæggeren Arnold Reijndorp, fremhæver i flere sammenhænge biblioteket (2001 og 2007). Selvom Hajer og Reijndorp ikke taler om social kapital, men public domain, så er grundtanken den samme. Ifølge de to hollændere er public domain nemlig ”de offentlige steder, hvor udveksling mellem forskellige sociale grupper både er mulig og rent faktisk sker” (2001, s. 11).

Hajer og Reijndorps arbejde med begrebet public domain er interessant i en bibliotekssammenhæng af flere grunde: Udover at de påpeger bibliotekets potentiale for møder på tværs, så viser de også, hvordan biblioteket som public domain er del af en

større tendens, hvor de fælles være- og mødesteder i stigende er rykket fra byrummet ind i husene eller ud i virtuelle netværk. Men ifølge de to hollændere kan public domain stadigvæk understøttes i byrummet, og mange af deres tanker om dette kan med fordel overføres til en diskussion om indretning af biblioteker. Hajer og Reijndorps fremhæver, at både byplanlægningen og den lokale kulturpolitik har en urealistisk forkærlighed for møder på tværs. Biblioteker, andre kulturinstitutioner og byrum bliver hermed italesat som neutrale steder, hvor alle forskelle mødes og sød musik opstår. Ifølge de to hollændere er dette en illusion, da sådanne steder i reglen fungerer som homogene sociale reservater, ligesom de ikke tror på forestillingen om det helt neutrale rum, hvor alle sociale grupper både kan og vil komme lige meget. Set ud fra Putnams optik mener Hajer og Reijndorps, at planlæggere i bred forstand har stirret sig blinde på konkrete møder, hvor der skal udvikles social kapital af den brobyggende type.

Som nævnt er bibliotekerne også stærkt fokuseret på mødet, ligesom de har en forkærlighed for aktiviteter, hvor der kan udvikles social kapital af den brobyggende type. Et tidligere eksempel på dette kunne være "etniske arrangementer" med eksotisk mad, mavedans og måske en fremmedartet litterær smagsprøve. I dag kan man i nogle biblioteker "låne en fordom", deltage i lokale debataftener eller hele byen opfordres til at læse den samme bog, som efterfølgende bliver diskuteret. Set ud fra Hajer og Reijndorps optik fejler intentionerne bag sådanne tiltag ikke noget, men det er mindst ligeså vigtigt, at der designes rum, hvor mennesker med forskellige baggrunde omgås i hverdagen. Dette synspunkt støttes af Sennett (2000), som mener, at den vestlige tænkning har en tendens til at glemme de kvaliteter, der knytter sig til den uformaliserede omgang mellem forskellige mennesker i det offentlige rum, og at vi alt for ofte fokuserer på kommunikation i skrift eller tale. Derfor advokerer Sennett med begrebet teatro mundi, verdens teater, for en bredere forståelse af kommunikation mellem fremmede. Når en skuespiller står på scenen og skal foregive, at vedkommende er døden nær eller på nippet til at myrde sin elskede, så overbeviser den gode skuespiller ikke kun publikum ved at tale, men også i høj grad ved at spille rollen som dette eller hint. Og på samme måde som skuespilleren kommunikerer med andet end ord på scenen, så ser Sennett det offentlige rum som en scene, hvor vi ved vores blotte tilstedeværelse kommunikerer med hinanden.

Men hvordan kan der skabes en "scene", som kan understøtte udvekslingen af forskelle? Ifølge Hajer og Reijndorp sker det bedst ved, at de forskellige livsstilsgrupper hver især bliver tilgodeset, samtidig med at de forskellige livsstilsdomæner placeres så tæt som muligt. Det kan ske ved, at man placerer en skateboardbane i et ambassadekvarter, anlægger fodboldbaner i etniske minoriteters fortrukne park til picnic eller mikser indkøbsmuligheder med legepladser og bænke, der inviterer til brug af andre end forældrene til de legende børn. Overført til en bibliotekssammenhæng betyder det, at forskellige funktioner, der især benyttes af udvalgte sociale grupper, skal forbindes eller placeres tæt på hinanden. Denne sammenblanding af funktioner skal selvfølgelig ikke ske på bekostning af praktiske hensyn som behovet for mere stille områder af biblioteket, men kun der hvor de forskellige aktiviteter ikke kolliderer for meget med hinanden.

I en bibliotekssammenhæng er det oplagt at vende blikket mod The Living Room i Seattle Central Library, når det handler om sammenblanding af funktioner, der kan understøtte public domain. The Living Room, der har direkte indgang fra gaden, kan beskrives som en transzone mellem byrummet og bibliotekets mange forskellige andre funktioner. Her er en café og en butik med biblioteks-merchandise kombineret med mange siddemuligheder og udvalgte dele af bibliotekets samling. Herved har rummet ikke kun potentiale for mange og forskelligartede aktiviteter, men det spiller samtidig bevidst på en utraditionel sammenblanding af de forskellige funktioner. Og ifølge Hajer og Reijndorp vil en sådan nytænkning skabe public domains. I byrummet kan dette opnås ved at lægge græs på dele af en plads eller ved at skabe strandmiljøer i centrum af byen, som det ses i byer som København, Berlin og Paris. På samme måde er The Living Room en usædvanlig hybrid af bibliotek og byrum. Rummet indbyder til ophold på samme måde som det klassiske torv, men det er samtidig også en integreret del af biblioteket. Eller sagt på en anden måde, så trækker The Living Room byrummet ind i biblioteket, ligesom biblioteket bliver en del af byrummet.

Public domain handler hermed i høj grad om det flydende og grænseoverskridende. Og i en bibliotekskontekst er Garagen i Malmö måske det bedste eksempel på dette. Men det betyder samtidig, at det ikke er så enkelt at beskrive Garagen, der på engang

er bibliotek, medborgerhus og eksperimentarium for brugerdriven innovation og dialogbaseret velfærdsudvikling. Et af hovedformålene med stedet, der åbnede i 2008, er at lokalsamfundets mangfoldighed af sociale baggrunde og kulturelle præferencer både skal synliggøres og udveksles i Garagen. Derfor er Garagen bevidst placeret i Malmös sociale geografis grænseland, på samme måde som det er tilfældet med den biblioteksfilial i Chicago, Putnam beskriver. Garagen har til huse i en tidligere remise for lokal-tog, og består derfor primært af ét stort rum, hvor mange forskellige aktiviteter bliver udfoldet på samme tid. Det betyder, at græssende biblioteksbrugere blandes med syklubbens aktiviteter og stedets funktion som værested for børn. Garagen er hermed et godt eksempel på, at det formaliserede møde mellem sociale og kulturelle forskelle ikke er det styrende, men at udgangspunktet for public domain er en mangfoldighed af forskelle i umiddelbar nærhed af hinanden, som Hajer og Reijndorph fremhæver det.

Perspektivering

I den vestlige verden er biblioteket som mødested for alle dele af befolkningen blevet en af den dominerende diskurs i biblioteksdebatten. Italesættelsen af biblioteket som mødested kan hente legitimitet i en række samfundsforskeres analyse af det moderne samfunds tiltagende individualisering, men samfundsforskningen giver ikke særlig mange bud på, hvordan der konkret kan skabes offentlige rum for møder. Derfor har vi i denne artikel vendt blikket mod byplanlægningen, som gennem flere årtier har arbejdet med at understøtte potentialer for levende og mangfoldige byrum. Afslutningsvis vil vi kort skitsere, hvordan biblioteksrummet som et levende og mangfoldigt sted udfordrer nogle klassiske forestilling om, hvad et bibliotek er.

For det første er biblioteket som mødested del af den overordnede bevægelse *from collection to connection*, som har præget bibliotekerne de seneste 10 år. Dette ses tydeligt i eksemplet med Garagen, hvor samlingen ikke spiller en entydig hovedrolle. Men dette behøver ikke at være tilfældet, når biblioteket udvikles som være- og mødested. Det er det nye hovedbibliotek i Hjørring et godt eksempel på, da den besøgende her umiddelbart har tilgang til flere fysiske materialer, end det var tilfældet i det tidligere bibliotek.

For det andet udfordrer biblioteket som mødested forestillingen om biblioteket som et stille, rationelt og effektivt indrettet rum. Skal folk inviteres til at opholde sig i og gå på opdagelse i biblioteket, kræver det, at rummet ikke kun er indrettet som en gennemsystematiseret lagerhal. Dette kræver ikke kun æstetiske overvejelser, men også vilje til at opløse en rationel funktionsopdeling og vinkelret placering af reolerne. Ligesom byer ikke kan være fuldstændigt effektive og ”hyggelige” på samme tid, så kan bibliotekerne heller ikke få det hele på én gang. Selvom idealet om den rationelle samling og mødestedet ikke per definition er modsætninger, så kræver nye biblioteksrum, hvad enten de er nybyggede eller nyindrettede, overvejelser om, hvor balancen skal være mellem den effektive samling og tiltag, der understøtter ophold og møder.

For det tredje bliver forestillingen om biblioteket som et planlagt, friktionsløst og kontrollerbart univers kraftigt udfordret. Her viser erfaringer med at skabe levende og mangfoldige byrum, at sådanne ikke kan planlægges, men at man kan forsøge at skabe potentialer for, at folk tager rummet til sig. Og hvis folk gør det, kan man ikke vide, hvordan de gør det. Biblioteket som mødested handler hermed også om at slippe kontrollen, hvilket ligger meget fjernt for den klassiske bibliotekar. Og denne udfordring bliver ikke mindre, hvis man samtidig forsøger at skabe public domain. Hajer og Reijndorph fremhæver nemlig, at public domain ikke nødvendigvis er lig med det friktionsløse rum. Tværtimod kan public domain ofte være umiddelbart problematisk og udfordrende, hvad enten det er på biblioteket eller i byrummet, men det er sjældent kedeligt.

Referencer

- ABM-udvikling (2008). *Hvem er de og hvor går de? Brukeratferd i norske storbybibliotek*. ABM-skrift 46.
- Audunson, R (2005). The public library as a meeting-place in a multicultural and digital context: The necessity of low-intensive meeting-places. In: *Journal of Documentation* 61(3) s. 429-441.
- Bak, L m.fl. (2012). *Danskernes kulturvaner 2012*. København: Kulturministeriet.
- Bauman, Z (2006). *Flydende modernitet*. København: Hans Reitzels Forlag.

- Dahlkild, N (2011). *Biblioteket i tid og rum – Arkitektur, indretning og formidling*. København: Danmarks Biblioteksforening.
- Bjørneborn, L (2008). Serendipitetsfaktorer og brugeradfærd på det fysiske bibliotek. I: *Dansk Biblioteksforskning*, 4(2). s. 43-56.
- Bjørneborn, L (2011). Behavioral Traces and Indirect User-to-User Mediation in the Participatory Library. Paper fra konferencen: *International Conference on Information Science and Social Media*, Turku, Finland.
- Drotner, K, Jessen, C (2008). Baggrundsanalyse af fremtidens biblioteksbetjening af børn (kapitel 2). I: *Fremtidens biblioteksbetjening af børn*. København: Biblioteksstyrelsen.
- Fabian, L (2012). Kreative stedtilegnelser, gadekunst og tegnpirateri. –I: Andersen, J m.fl. (Eds.), *Byen i bevægelse – Mobilitet, Politik og Performativitet* (s. 243-264). Roskilde Universitetsforlag.
- Giddens, A (1994). *Modernitetens konsekvenser*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Gehl, J (2003). *Livet mellem husene*. København: Arkitektens Forlag.
- Gehl, J (2010). *Byer for mennesker*. København: Bogværket.
- Haajer, M, Reijndorph, A (2001). *In Search of New Public Domains*. Rotterdam: NAi Publisher.
- Hvenegaard Rasmussen, C, Jochumsen, H, Skot-Hansen, D (2011). *Biblioteket i byudviklingen – oplevelse, kreativitet og innovation*. København: Danmarks Biblioteksforening.
- Jacobs, J (1961). *The Death and Life of Great American Cities – The Failure of Town Planning*. New York: Penguin Books.
- Jansson, E (2009). *Rum för möten – En litteraturstudie af bibliotekets roll som mötesplas*. Halmstad: Regionsbibliotek.
- Jochumsen, H, Hvenegaard Rasmussen, C (2000). *Gør biblioteket en forskel?* København: Danmarks Biblioteksforening.
- Kommunernes Landsforening (2004). *Brugernes adfærd på folkebibliotekerne: KL's trafiktaelling 2004*. Kommunernes Landsforening.
- Ljødal, H (2005). *Folkebiblioteket som offentlig møteplads i en digital tid*. Oslo: ABM-utvikling.
- Marling, G (2010). Performative urban spaces. In: Kiib, Hans (Ed.). *Performative Urban Design*. Aalborg: Aalborg University Press
- Oldenburg, R (1989). *The Great Good Place – Cafés, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons and other Hangouts at the Heart of a Community*. New York: Marlowe & Company.
- Putnam, R (2000). *Bowling alone – The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster Paperbacks.
- Putnam, R, Feldstein, L (2003). *Better Together – Restoring the American Community*. New York: Simon & Schuster Paperbacks.
- Reijndorph, A (2007). New public domains. The city inside out. In: Marling, G, Zerlang, M (eds.). *Fun City*. Copenhagen: The Danish Architectural Press.
- Samson, K (2010). *Det performativt æstetiske byrum*. Roskilde Universitet, Institut for Miljø, Samfund og Rumlig Forandring.
- Sennett, R (1977). *The Fall of Public Man*. London: Penguin Books.
- Sennett, R (2000). Reflections on the public realm. In: *A Companion to the City*. Bridge, G, Watson, S (eds.). Malden: Blackwell Publishers.
- Skot-Hansen, D (2001). Folkebiblioteket i civilsamfundet – civilsamfundet i folkebiblioteket. I: Audunson, R, Windfeld Lund, N (red.) *Det siviliserede informationsamfund – Folkebibliotekernes rolle ved inngangen til en digital tid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Søndergaard, B (2008). Hjørnings røde bånd. I: Niegaard, H, Lauridsen, J, Schultz, K (red.) *Biblioteksrummet – Inspiration til bygning og indretning*. København: Danmarks Biblioteksforening.